

Dénes Mirjam

RÉGI TÁRGYAK, ÚJ FELFEDEZÉSEK

42

A Hopp Ferenc Múzeum három japán tárgyának története

A Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum japán gyűjteménye mintegy százötven év alatt formálódott, s formálódik ma is; története több száz évet és közel nyolcezer tárgyat ölel föl. Ezek szinte mindegyikének roppant izgalmas története van, de most csupán háromról esik szó; három olyan tárgyról, amelyről a korábban alkotott képek, tudásunk módosult avagy gazdagodott az utóbbi évek múzeumi kutatásainak köszönhetően.

A japán gyűjtemény egyik legérdekesebb darabja az az ülő bódhiszattvaszobor, amelyet korábban 8. századi műalkotásnak tartottunk. Az üreges belsejű, szárazlakk-technikával (japán: *kanshitsu*, ejtsd: kansicu) készült buddhista plasztika a Nara-korban (710–794) terjedt el Japánban, majd a 10. század vége körül meg is szűnt, s így viszonylag kevés olyan tárgy maradt fenn, ami ezzel a technikával készült. A technika datálása miatt a múzeum kiállításain, katalógusaiban 8. századi, Nara-kori szoborként jelent meg, csak hogy a szobornak egyetlen pontos analógiáját sem találtuk ebből a korszakból. A Nara-kori, illetve kora Heian-kori szárazlakk buddhista szobrok általában ember nagyságú, álló alakok, amelyeket gazdag színekkel, élethűsége törekedve festettek meg.

Ülő
bódhiszattva.
Japán, anyagvizsgálati
eredmények alapján 19. század. Fa, lakk, textil, aranyozott, szárazlakk-technika. Jelöletlen.
Mérete: 44 × 35,5 × 26 cm
(fotó©: Szépművészeti Múzeum – Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum)

A Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum Magyarország egyetlen állami fenntartású és kizárólag ázsiai művészeti szakmúzeuma, jelenleg a Szépművészeti Múzeum fiáláljaként működik. Hopp Ferenc (1833–1919) világotutazó műgyűjtő végakaratát követően jött létre 1919-ben, amelyben teljes ázsiai gyűjteményét Andrássy út 103. alatti világlájával együtt a magyar államra hagyta, hogy abban országos ázsiai művészeti szakmúzeum működjen.

A kansicu szobrok torzója és feje agyagmag köré épített, lakkba áztatott textilrétegekből épült fel, melyeket száradás után faragtak meg részletesen, illetve díszítettek. Általában a megszáradt lakkpáncélt két darabra hasították, hogy eltávolítsák belőle az agyagmagot, majd ismét összeillesztették a szobor részeit. A végtagok nem üregek, hanem faalapra épülnek, ezeket utólagosan illesztik a torzóhoz. A legismertebb japán, üreges szárazlakktechnikával készült buddhista szoborcsoportot, az eredetileg nyolc dévát és tíz buddhista követőt ábrázoló, 734-ben készült együttest a narai Kófuku-ji (ejtsd: Kófuku-dzsi) templomban őrzik.

A Hopp-múzeum szobra tehát mérete, színezése, arányai és stílusa alapján sem hozható párhuzamba az ismert japán szárazlakk szobrok egyikével sem. Vajon mi ennek az oka? A szobrot végül 2018-ban anyagvizsgálat alá vetettük, hogy választ kaphassunk a fenti kérdésre. A vizsgálatokat a budai Festményvizsgáló Labor készítette el. A folyamat során roncsolásmentes anyagvizsgálat készült a szobron fellelhető lakkról, textilről és festékpigmentekről, valamint a szoborról normál, infravörös (IR), ultrabolya (UV) fényű és röntgenfelvételek is készültek. A vizsgálatok során megtalálták a szobrot egykor tartó belső vázszerkezet nyomait is. Mivel a váz egykor áthatolt a szobor hátán, feltételezhető, hogy a ma már hiányzó lótusztrón mellett egykor dicsfény is tartozhatott az ülő bódhiszattvát ábrázoló kompozícióhoz. A szobor egykor

A bódhiszattva szobor UV fényben. Pirossal jelezve a vázszerkezet számára vágott nyílások nyomai (fotó: Festményvizsgáló Labor, ©: Szépművészeti Múzeum – Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum)

nyaktól felfelé több darabra tört, aminek következtében hiányzik a Buddha-ábrázolásokon szokásos fejdudor a koponyáról, s az összeragasztás nyomai is kimutathatóak.

A szobor „hézajatába” beépített kék színű textil kapcsán az alábbi megállapítások születtek: „A szemcsevizsgálat során a kék színt poroszkék pigmentként, a vöröset vas-oxidként (a lakk színezőanyaga), a fehérét kalcium alapú anyagként azonosították.” A szobor hajának pigmentvizsgálata szintén érdekes eredményre vezetett: „Az eredeti haj festése szintén tartalmaz poroszkéket, ez adja meg a zöldes jelleget. A poroszkék ezen változata a XVIII. század végére, XIX.

A kék színű textiltől kiemelt festékpigment-elegy ezerszeres nagyításban, sztereómikroszkópon keresztül (fotó: Festményvizsgáló Labor, ©: Szépművészeti Múzeum – Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum)

század elejére volt jellemző. Az eredeti hajterülete intakt, vagyis ez az eredeti festése a szobor hajának.”

Az úgynevezett poroszkék festéket viszont először 1704-ben állították elő kémiai eljárással Berlinben, elterjedése a 18. század közepére tehető. Japánban csak az 1800-as évek első harmadától vált megszokottá a poroszkék használata. A vizsgálatok alapján tehát nagyon valószínű, hogy nem egy Nara-kori szoborról, hanem egy több mint ezer évvel később keletkezett 19. századi darabról van szó, amely az ősi szárazlakk-technikát volt hivatott bemutatni, s az is valószínűsíthető, hogy a szobronk sosem töltött be vallási funkciót.

Szintén a poroszkék pigment volt az, ami a Hopp-múzeum egyik legértékesebb festett műalkotása, a Genji-album (ejtsd: Gendzsi) korának megállapítását és alkotója kilétének pontosítását lehetővé tette.

Japán kutatók mindmáig két, jeleneteit tekintve a budapesti műalkotással jelentős hasonlóságot mutató festményegyüttest találtak. Mindkettő Sumiyoshi Gukei (1631–1705, ejtsd: Szumijosi Gukei), a jamato-e stílust kép-

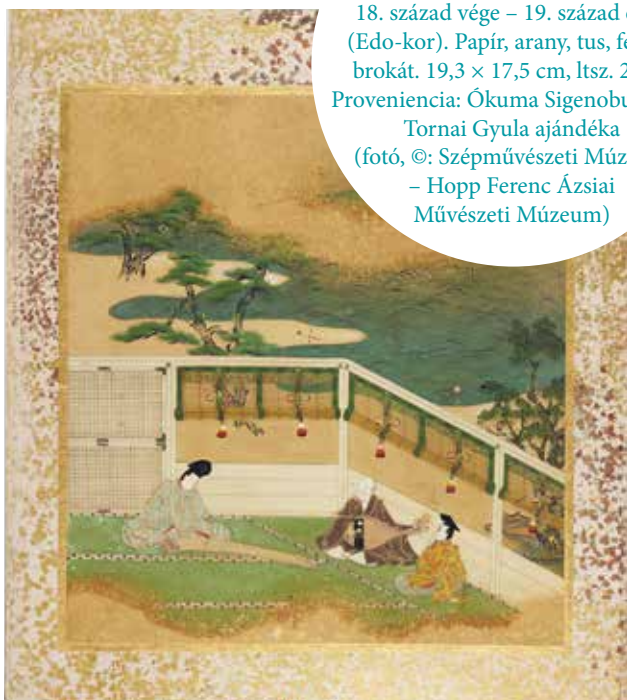
viselő, Edóban működő festő alkotása. Az albumon végzett anyagvizsgálat 2017-es eredményei szerint azonban valószínűleg nem Gukei idejéből származik a mű. A festmények színezőanyagai között megtalálhatók azok a természetes pigmentek is, amelyekkel már a 12. század óta dolgoznak a *jamoto-e* mesterei: így a kagylófehér (kalcium), a földszínek, mint például a cinóber, a barna, a sárga, különböző vörösek (ólom, higany, réz és vas különböző összetételéből), a szerves színezékek (pl. indigó), valamint különféle tört ásványok, mint a malachit (zöld), az azurit (kék), illetve különféle nemesfémek (arany, ezüst). A lapokon azonban az azúrkék és indigó mellett az ominózus poroszkék is fellelhető. A nagaszaki kikötő kereskedelmi feljegyzései alapján legkorábban 1872-ben érkezett poroszkék Nagaszakin keresztül az országba, s az eleinte sporadikus használata is csak az 1820-as évektől válik Japánban min-

A *Gendzsi Monogatari* című, 11. századi irodalmi műalkotást miniaturisztikus jelleggel, az ősi és igen dekoratív *yamoto-e* (ejtsd: jamato-e) stílusban ábrázolták a 13. század óta. A stílus jellegzeteségei az axonometrikus térszerkezet, a gazdag pigmenthasználaton alapuló képépítés, az apró figurák, a madártávlati nézet. Ezek babaházjelleggel kölcsönöznek a képeknek. A budapesti Gendzsi-album Tornai Gyula festőművésznek köszönhetően került a múzeum gyűjteményébe a 20. század elején, aki korábban Ōkuma Shigenobu (ejtsd: Ōkuma

Shigenobu) bárótól, Japán egykori miniszterelnökétől kapta azt ajándékba.

Szumijosi Gukei után:

Gendzsi Monogatari album egy lapja. Jelöletlen. Japán, 18. század vége – 19. század eleje (Edo-kor). Papír, arany, tus, festék, brokát. 19,3 × 17,5 cm, ltsz. 2943. Proveniencia: Ōkuma Shigenobu, majd Tornai Gyula ajándéka (fotó, ©: Szépművészeti Múzeum – Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum)

dennapivá. A Hopp-Múzeum albumán fellelhető poroszkék használatából arra kell következtetnünk tehát, hogy a benne foglalt képek semmiképp sem keletkeztek az

1780-as éveknél korábban. Az is bizonyos azonban, hogy a kezünkben tartott mű nem születhetett az 1830-as éveknél később. Erre abból következtethetünk, hogy az 1830-as évektől már világszerte (így Japánban is) elterjedt mesterséges ultramarinkék, ólomfehér, króm-oxid-hidrát zöld és anilin vörös színek közül egy sincs jelen az album lapjain. A fenti eredmények alapján tehát az album a 18. század végén vagy a 19. század legelején jött létre, nagyjából száz évvel később, mint ikonográfiai forrásának,

Szumijosi Gukeinek a művei. Bár ezek az új adatok nem segítettek annak meghatározásában,

A s z a - murájok védőfelszerelése rendkívül praktikus: a fém-, textil-, bőr- és lakkozott fafelületek szerencsés kombinációjának köszönhetően jól védi a testet és a fejet a vágó- és szúrófegyverek ellen, ugyanakkor hajlékony, ezért a gyalogos harcban nem gátolta jelentősen használója mozgását. A *kabutó* napfényben zavaróan csillogó szarvai, a védőmaszkba (*menpo*) kovácsolt, harci kiáltást imitáló arcvonások az ellenfél megfélemlítésére, figyelme elterelésére, érzék-szervei eltompítására szolgáltak.

hogy ki festhette valójában a csodálatos *Gendzsi-albumot*, a múzeum történetihitelesség-igénye szempontjából az, hogy immár tudjuk, hogy nem Szumijosi Gukei volt az, szintén jelentős eredménynek bizonyult.

Izgalmas példa a tárgyak funkcióváltozásának megértésére a múzeum szamurájpáncéljának esete.

A Hopp-múzeum testpáncélja az úgynevezett *haramaki* típusba tartozik (jelentése: „körülölelni a torzót”), amely a háton záródott és a hasi oldalon egységes védőfelületet nyújtott. A 18. század végén, a 19. század elején, feltehetően régebbi korok szamurájpáncéljainak mintájára készítették. A sisak belsejében a restaurálási munkák folyamán fellelt felirat szerint a sisak 1821 januárjában készült. Kora ellenére fémmel vágott sérülések figyelhetők meg a vállvérten, tehát több mint valószínű, hogy ténylegesen is használták. Ez azért érdemel különös figyelmet, mert az 1600-as évek elejétől a Meidzsi-restaurációig, 1868-ig tartó Tokugava-korszakot külső támadásoktól mentes, politikailag szilárd, harcmentes, békés időszakként írják le a történelemkönyvek. A korszakban azonban gyakoriak voltak a magas adók,

Szamurajpáncél (haramaki). Japán,

19. sz. eleje (Edo-kor). Jelzet sisakon (kabutó): dátum: 1820 12. hónapja (1821. január), valamint mesterjegy: *Kaccsú rjókó Mjócsin ki Munefusza* (páncélkészítő mester, Mjócsin nemzetség, Munefusza). Bronz, vas, textil, bőr, lakk, aranyozás. M: 161 cm, ltsz. 52.532.2-10. Proveniencia: Montenuovo Nándor gyűjteményéből (fotó, ©: Szépművészeti Múzeum – Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum)

nehéz gazdasági körülmények miatti népfelkelések, és nem volt mentes a gazdasági érdekek vagy épp becsületbeli ügyek miatt összecsapó klánok összetűzéseitől sem.

Sőt, 1868-ban, az utolsó Tokugawa (ejtsd: Tokugava) sógun hata-

lomvesztését követően kibontakozó Boshin-háború (ejtsd: bosin) szinte az egész országot harcterré változtatta a császári hatalom visszaállításának érdekében. A páncél tehát számos alkalommal tölthetett be jó szolgálatot. A páncél egykori tulajdonosának, Montenuovo Nándor hercegnek (1888–1951) édesapja 1876-ban járt a külföldiek számára akkor még csak húsz éve megnyitott, s ez által a nyugatiak számára nagyon vonzó Japánban, s ő vásárolhatta meg a páncélzatot, amely az akkori hatalom szemében ellenséges, sőt, kompromittáló címermotívumai miatt a japánok között csak nagyon nehezen található voltna új gazdára.

E három tárggyal kapcsolatos ismeretbővülésünk csupán példaként szolgálhat arra, hogy a múzeumok, mint a történelem, kultúra és művészet „fridzsiderei”, máig szá-

mos rejtélyt tartogatnak. Az újabb és újabb technológiák, kutatási eszközök és módszerek révén azonban közelebb kerülhetünk e tárgyak egykori rejtélyes életének mind jobb megismeréséhez.

A sisak sárkánymintával díszes lemezén egy kerek, három koncentrikus mályvarózsalevélből álló címermotívum (japán: *mon*) figyelhető meg. Ez a címer az országot több mint kétszázötven évig irányító Tokugava klánhoz tartozik, s magyarázatot adhat számunkra a fegyver Európába kerülésére. A Meidzsi-reformok törvény előtti egyenlőséget hirdettek, 1871-ben eltörölték a samurájok kiváltságait: meg kellett szabadulniuk jellegzetes hajviseletüktől, és többé nem viselhették fegyvereiket sem. Mivel a korai Meidzsi-korszakban a polgárháborúból kikecmergő Japán nehéz gazdasági helyzetet élt meg, sok exszamuráj bocsátotta áruba immár csak mementőként használható fegyvereit, vértjeit.

A harcedzettség jelei: vágásnyomok a páncélon (fotó, ©: Szépművészeti Múzeum – Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum)

A cikkben olvasható idézetek az anyagvizsgálati dokumentációból származnak, amelyet a Hopp Ferenc Múzeum Adattára őriz, ltsz. HMA Ad/6394-2018.